

УДК 347.122

О. Є. Аврамова**ПРАВОВИЙ СТАТУС ДИТИНИ У ЖИТЛОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ**

Визначено, що правовий статус дитини у житлових правовідносинах (житлово-правовий статус) – це стан дитини у межах житлових правовідносин, який включає правосуб'єктність дитини (правоздатність, дієздатність, продієздатність, деліктоздатність); суб'єктивні права та юридичні обов'язки щодо житла; механізм сприяння у здійсненні та захисті житлових прав. Запропоновано види житлово-правового статусу дитини.

Ключові слова: дитина, правосуб'єктність, житло, правовий статус, суб'єкт, житлові правовідносини.

Постановка проблеми. Установлення правового статусу дитини у житлових правовідносинах є актуальною проблематикою теорії та практики правозастосування. Потреба сучасного погляду на це питання пов'язана з тим, що дитина фактично бере участь у житлових правовідносинах, однак її статус у законодавстві не визначено. При цьому юридична наука не становила особливостей правосуб'єктності дитини у житлових правовідносинах. Однією з причин цього стану стало те, що сучасні наукові опрацювання так і не виявили чіткого розмежування житлових та цивільних правовідносин, яке є базовим у формуванні структури правовідносин.

Стан дослідження. Правовий статус неповнолітніх у цивільних правовідносинах досліджувався Ю. Ф. Беспаловим, С. М. Братусем, Я. Р. Веберсом, Н. М. Єршовою, Н. С. Кузнецовою, Л. Г. Кузнецовою, Н. В. Летою, З. В. Ромовською, О. О. Чефрановою, Ж. Л. Чорною, Я. М. Шевченко та іншими науковцями. Незважаючи на потужний внесок вчених у розв'язання вказаної проблематики, питання щодо правового статусу дитини у житлових правовідносинах частково залишилось не охопленим у теоретичних працях. Це вказує на актуальність обраного напрямку даного дослідження.

Мета цієї статті – виявлення особливостей правового статусу дитини у житлових правовідносинах. Досягнути поставленої мети можливо за допомогою методу аналізу та синтезу, які будуть застосовані до таких правових категорій, як «дитина», «житлові правовідносини», «правовий статус», «правосуб'єктність», «суб'єкт права», «суб'єкт правовідносин». Застосування цієї методології пов'язано з тим, що будь-який процес утворення понять ґрунтується на єдності процесів аналізу та синтезу. Емпіричні дані, одержані у дослідженні, синтезуються при їх теоретичному узагальненні [1, с. 80]. Тому після аналізу вказаних дефініцій до них буде застосовано метод синтезу, який надасть можливість установити їх взаємозв'язок у предметній галузі – житлового права та отримати теоретично обґрунтований висновок щодо правового статусу дитини у житлових правовідносинах.

© Аврамова О. Є., 2015

Виклад основного матеріалу. Дослідження правового статусу суб'єкта в окремому просторі спеціалізованої правової матерії традиційно починається із загальних питань про співвідношення галузевих категорій. Це надає можливість висвітлити позицію автора щодо понятійного апарату, який формує науковий шлях розробки поставленої мети дослідження. Для виявлення правового статусу дитини у житлових правовідносинах спочатку визначимо авторське розуміння житлових правовідносин. Житлові правовідносини – це суспільні правовідносини, врегульовані нормами житлового законодавства, що виникають з приводу володіння, користування, управління житлом. Вказана тріада правомочностей не передбачає розпорядження, оскільки розпорядження житлом належить до цивільних правовідносин і не потребує комплексного підходу¹ щодо здійснення, як того потребують правомочності житлових правовідносин. Визначаючи самостійність житлових правовідносин, наголосимо на гіпотетичному припущенні, що дитина може бути учасником відносин у сфері володіння, користування, управління житлом.

Наступною категорією, що буде використана у дослідженні, є категорія «дитина». Універсальне її визначення міститься у ст. 1 закону України «Про охорону дитинства», відповідно до якої дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно із законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше. Слід звернути увагу, що законодавець підкреслює можливість різного віку для визначення повноліття залежно від галузі законодавця. Не є винятком і житлове законодавство. Наприклад, ст. 32 Житлового кодексу визначає вік, з якого громадяни мають право на одержання жилого приміщення, зокрема, громадяни самостійно здійснюють право на одержання жилого приміщення з настанням повноліття, тобто після досягнення вісімнадцятирічного віку, а такі, що одружилися або влаштувалися на роботу в передбачених законом випадках до досягнення вісімнадцятирічного віку, – відповідно з часу одруження або влаштування на роботу [2]. Більш детальний аналіз вікового цензу щодо права на житло, права на користування житлом, права на одержання житла буде проведено після аналізу дефініцій «правовий статус», «правосуб'єктність», «суб'єкт права», «суб'єкт правовідносин».

Серед різних наукових доктрин щодо визначеного питання про співвідношення категорій «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин» ми підтримуємо таку позицію. Суб'єкт права – це перш за все абстрактна дефініція, яка має місце у статичному стані правовідносин. При цьому суб'єкт правовідносин є суб'єктивною категорією, яка персоніфікується у конкретному правовідношенні. Тому цілком підтримуємо позицію А. В. Слєпньова, що суб'єкт правовідносин не може бути поза конкретним правовідношенням. У разі припинення правовідносин

¹ Комплексний підхід передбачає поєднання технічних вимог, правил, стандартів, економічних показників та правових норм.

суб'єкт «втрачає колись властивий йому динамізм та знову переходить у статичний стан, володіючи лише статусом суб'єкта права» [3, с. 40]. Виходячи з цього, при встановленні правового статусу дитини у житлових правовідносинах будемо оперувати категорією суб'єкта правовідносин, яка передбачає можливість реалізувати свої суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

Можливість здійснювати суб'єктивні права та нести юридичні обов'язки є змістом правосуб'єктності, оскільки вона є загальним базисом для будь-якого суб'єктивного права та надає юридичну можливість здійснювати суб'єктивні права і виконувати юридичні обов'язки, зокрема через своїх представників. У юридичній науці проблема співвідношення правосуб'єктності та правового статусу продовжує викликати дискусії. Наприклад, А. О івкова вказує, що правосуб'єктність у поєднанні з правами та обов'язками формують правовий статус особи [4, с. 8]. А ось О. О. Чевранова розділяє правовий статус та правосуб'єктність, зокрема вона наголошує, що правовий статус і правосуб'єктність характеризують громадян як суб'єктів права з різних сторін: правовий статус визначає межі правомірної поведінки, міру поведінки за користування матеріальними та духовними благами, а правосуб'єктність вказує на закріплену правом здатність особи до свідомої поведінки в рамках, межах правового статусу [5, с. 4]. У свою чергу, Б. М. Мезрин зазначає, що правосуб'єктність за характером є відносно статичним конкретним правовим зв'язком між особою та державою і абстрактним стосовно інших осіб. За змістом правосуб'єктність являє собою комплекс належних особі формальних правових можливостей щодо придбання, володіння та розпорядження правами та обов'язками [6, с. 52].

Аналізуючи наукові позиції щодо категорій «правосуб'єктність» та «правовий статус», визначимо, що правосуб'єктність – це якісна властивість особи до здійснення самостійних прав та виконання обов'язків. Елементами правосуб'єктності є правоздатність, дієздатність та деліктоздатність. Правовий статус – це стан особи у межах певного правовідношення, який охоплює систему елементів, зокрема правосуб'єктність, суб'єктивні права та юридичні обов'язки, охорону прав. Стосовно дитини вказані правові дефініції мають певні властивості.

Так, А. Є. Тарасова стверджує, що правосуб'єктність неповнолітніх громадян має свої особливості, які полягають у тому, що стан дитини, як суб'єкта права, забезпечується спеціальним механізмом сприяння у реалізації та захисті прав. Такий механізм покликаний заповнити відсутню дієздатність неповнолітніх, тому має бути включений у структуру правосуб'єктності неповнолітніх. Авторка цей правовий феномен називає «продієздатністю». Цей елемент поєднується у змісті правосуб'єктності неповнолітніх з їх дієздатністю: в одних випадках повністю замінює дієздатність неповнолітніх, в інших лише доповнює її. Вона вказує, що лінгвістичне значення префікса «про» дозволяє застосовувати вказаний термін для позначення

обох варіантів реалізації правоздатності неповнолітнього [7, с. 7]. Механізм сприяння батьків (усиновлювачів), опікунів та піклувальників у реалізації прав своїх підопічних (або своїми підопічними) повинен забезпечувати реальну дійсну участь дітей (недієздатних, обмежено дієздатних) у цивільних правовідносинах. Цей механізм, званий продієздатністю (співдієздатністю), і є складовим елементом правосуб'єктності поряд із правоздатністю та дієздатністю [8, с. 24].

Цей висновок можна підтримати та застосовувати щодо визначення особливостей статусу дитини у житлових правовідносинах. Розглядаючи правосуб'єктність дитини, зазначимо, що дитина може мати житлову правоздатність, тобто мати житлові права та нести обов'язки. До житлових прав дитини слід віднести такі:

- право на житло – це елемент загального правового статусу дитини, що конкретизується у відповідних галузевих статусах дитини (ст. 47 Конституції України);

- право на місце проживання – це право дитини проживати у певному житлі та обирати місце проживання; його реалізація пов'язана з певним віковим цензом, зокрема дитина з 10 до 14 років надає згоду на проживання з кимось із батьків (ч. 2 ст. 160 СК України), з 14 років обирає самостійно місце проживання (ст. 29 ЦК України, ч. 3 ст. 160 СК України);

- право на одержання жилої площі у державному житловому фондї, зокрема неповнолітні (віком від 15 до 18 років) здійснюють право на одержання жилого приміщення за згодою батьків або піклувальників (ст. 32 ЖК);

- право на користування житлом, що є системою права на місце проживання та права на споживання житлово-комунальних послуг;

- право на проживання у житлі, яке відповідає санітарно-технічним умовам та психофізичному розвитку дитини, зокрема при наданні жилих приміщень не допускається заселення однієї кімнати особами різної статі, старшими за 9 років, крім подружжя (ст. 50 ЖК);

- право на взяття на облік для поліпшення житлових умов мають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які досягли 16 років, а також особи з їх числа беруться відповідними органами місцевого самоврядування на облік громадян, які потребують поліпшення житлових умов, за місцем їх походження або проживання до влаштування в сім'ї громадян, заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (ст. 39 ЖК);

- право на збереження жилого приміщення у разі тимчасової відсутності понад шести місяців належать дитині у випадку влаштування дитини на виховання до родичів, опікуна чи піклувальника, у прийомну сім'ю, дитячий будинок сімейного типу, заклад для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, протягом усього часу їх перебування у родичів, опікуна чи піклувальника, прийомній сім'ї, дитячому будинку сімейного типу, закладі для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (ст. 71 ЖК);

- право на управління житлом (ст. 177 СК України, проект закону України «Про управління майном дитини»);
- право на захист житлових прав.

Звернімо увагу, якщо можливість дитини мати житлові права не викликає сумніву, то властивість нести обов'язки породжує низку питань. Стосовно цього зазначимо, що: по-перше, це абстрактна можливість нести обов'язки, яка знаходиться у пасивному стані; по-друге, реалізацію обов'язків дитини щодо житла виконують батьки (або опікуни, управителі майна дитини), що і є проявом продієздатності. Наприклад, оплата житлово-комунальних послуг за житло дитини, оподаткування житла дитини здійснюється батьками, але в межах правового статусу дитини у житлових правовідносинах.

Правовий статус дитини визначається Н. В. Леговою як комплексна правова категорія. Комплексність виражається в можливості дитини бути суб'єктом різних правовідносин: цивільно-правових, сімейно-правових, процесуальних. Специфіка правового становища дитини у відносинах певного виду обумовлена галузевою приналежністю цих прав. У нормах матеріального права виділено спадковий, житловий, сімейний статус дитини; в нормах процесуального права – цивільно-процесуальний статус дитини [9, с. 15, 16]. Виходячи з цього, науково обґрунтованим є твердження про виокремлення житлово-правового статусу дитини.

Правовий статус дитини у житлових правовідносинах (житлово-правовий статус) – це стан дитини у межах житлових правовідносин, який включає правосуб'єктність дитини (правоздатність, дієздатність, продієздатність, деліктоздатність); суб'єктивні права та юридичні обов'язки щодо житла; механізм сприяння у здійсненні та захисті житлових прав. Житлово-правовий статус дитини може бути різним залежно від того, чи є дитина власником жилого приміщення, членом сім'ї власника житла, членом сім'ї наймача за договором соціального, комерційного, спеціалізованого найму, а також особою, яка залишилась без піклування батьків, котрі потребують надання жилого приміщення. У кожному випадку обсяг прав дитини та гарантій відносно жилого приміщення буде різним [10, с. 104].

Аналізуючи наукові роботи у сфері правового статусу дитини, підкреслимо, що науковці виокремлюють житлово-правовий статус дитини, який може поділятися на: правовий статус дитини – власника житла; статус дитини – члена сім'ї власника житла; статус дитини як члена сім'ї наймача житла; правовий статус дитини, яка залишилась без батьківського піклування. Таким чином, можна виокремлювати суб'єктивні права та юридичні обов'язки дитини у межах певного житлово-правового статусу.

Розглянемо більш детально вказані житлово-правові статуси дитини. Правовий статус дитини – власника житла – це стан дитини у межах здійснення та захисту прав щодо житла, яке належить їй на праві власності або знаходиться у співвласності з батьками (іншими

особами). Цей житлово-правовий статус можна поділяти на два підвиди: правовий статус власника житла дитини, яка виховується у сім'ї, та статус власника житла дитини, яка залишилась без батьківського піклування.

Інший правовий статус дитини у житлових правовідносинах – це статус дитини як члена сім'ї власника житла у межах сервітутного права на користування жилим приміщенням. Відповідно до ч. 1 ст. 405 Цивільного кодексу України члени сім'ї власника житла, які проживають разом з ним, мають право на користування цим житлом відповідно до закону [11]. Верховний Суд України ще у своїй ухвалі від 23 липня 2008 р. зазначив, що право користування майном члена сім'ї власника житла пов'язано з моментом здійснення реєстрації за місцем проживання особи (рішення № 2270896 в Єдиному державному реєстрі судових рішень) [12]. Варто зазначити, що дитина має право на проживання як член сім'ї власника житла й у випадку розлучення батьків, оскільки дитина як член сім'ї має біологічно-родинний зв'язок з батьками, а отже, не може бути віднесена до статусу колишнього члена сім'ї власника житла. Цей висновок впливає і з ч. 2 ст. 3 Сімейного кодексу України, згідно з якою дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає [13].

Житлово-правовий статус дитини як члена сім'ї наймача житла, передбачає можливість користуватися житлом, отриманим у найм батьками. У ч. 2 ст. 18 закону України «Про охорону дитинства» закріплено, що діти – члени сім'ї наймача або власника жилого приміщення мають право користуватися займаним приміщенням нарівні з власником або наймачем [14]. Цей статус дитини також передбачено у ст. 64 ЖК, зокрема члени сім'ї наймача, які проживають разом з ним, користуються нарівні з наймачем усіма правами і несуть усі обов'язки, що випливають з договору найму жилого приміщення. Повнолітні члени сім'ї несуть солідарну з наймачем майнову відповідальність за зобов'язаннями, що випливають із зазначеного договору. До членів сім'ї наймача належать дружина наймача, їхні діти і батьки. Членами сім'ї наймача може бути визнано й інших осіб, якщо вони постійно проживають разом з наймачем і ведуть з ним спільне господарство. Якщо особи, зазначені в ч. 2 ст. 64 ЖК, перестали бути членами сім'ї наймача, але продовжують проживати в займаному жилому приміщенні, вони мають такі ж права і обов'язки, як наймач та члени його сім'ї [2]. Виходячи зі змісту наведеної статті, можна зробити висновок, що дитина як член сім'ї наймача жилого приміщення має певні особливості. Наприклад, дитина не несе солідарну з наймачем майнову відповідальність за зобов'язаннями, що випливають із договору найму житла, має право на вселення незалежно від шлюбу батьків.

Один з найскладніших за змістом є житлово-правовий статус дитини, яка залишилась без батьківського піклування. Цей статус передбачає стан дитини, позбавленої можливості користуватися власним

житлом, при якому право дитини на житло залишається та потребує системного захисту.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна стверджувати про наявність наукової потреби в дослідженні житлово-правового статусу дитини. Пропонується розглядати правовий статус дитини у житлових правовідносинах (житлово-правовий статус) як стан дитини у межах житлових правовідносин, який включає правосуб'єктність дитини (правоздатність, дієздатність, продієздатність, деліктоздатність); суб'єктивні права та юридичні обов'язки щодо житла; механізм сприяння у здійсненні та захисті житлових прав. Цей статус поділяється на: правовий статус дитини – власника житла; статус дитини – члена сім'ї власника житла; статус дитини як члена сім'ї наймача житла; правовий статус дитини, яка залишилась без батьківського піклування.

Список використаних джерел: 1. Новиков А. М. Методология научного исследования / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – М. : Либроком, 2010. – 280 с. 2. Житловий кодекс Української РСР : закон України від 30 черв. 1983 р. № 5464-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10>. 3. Слепнёв А. В. Соотношение субъекта права и правоотношения / А. В. Слепнёв // История государства и права. – 2007. – № 24. – С. 38–40. 4. Сивкова Л. А. Субъективное право. Общетеоретические вопросы : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01 / Сивкова Людмила Александровна. – Л., 1986. – 16 с. 5. Чефранова Е. А. Правосубъектность несовершеннолетних по советскому гражданскому праву: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.03 / Чефранова Елена Александровна. – М., 1978. – 19 с. 6. Мезрин Б. Н. Место гражданской правосубъектности в механизме правового регулирования / Б. Н. Мезрин // Правовые проблемы гражданской правосубъектности. – Вып. 62. – С. 45–53. 7. Тарасова А. Е. Особенности участия несовершеннолетних в гражданских правоотношениях : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.03 / Тарасова Анна Евгеньевна. – Ростов н/Д, 2006. – 27 с. 8. Тарасова А. Е. Правосубъектность граждан. Особенности правосубъектности несовершеннолетних, их проявления в гражданских правоотношениях / А. Е. Тарасова. – М. : Волтерс Клувер, 2008. – 320 с. 9. Легова Н. В. Правовой статус ребенка в гражданском и семейном праве : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. : 12.00.03 / Легова Наталья Валерьевна. – М., 2013. – 46 с. 10. Миролюбова О. Г. Ребенок: жилищные права и интересы / Миролюбова О. Г. // Ребёнок как субъект права: актуальные цивилистические аспекты : монография / Н. Н. Тарусина, Е. А. Исаева, О. Г. Миролюбова, О. И. Сочнева. – Ярославль : ЯрГУ, 2013. – С. 103–122. 11. Цивільний кодекс України : закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. 12. Анализ судебной практики застосування судами законодавства, яке регулює іпотеку як заставу нерухомого майна (витяг) [Електронний ресурс] / підгот. Л. О. Охрімчук, Н. О. Коновалова, С. В. Павловська. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/3a93f41a46770a60c2257de20030eb12/\\$FILE/%D0%92%D0%B8%D1%82%D1%8F%D0%B3%20%D0%B7%20%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D1%83.doc](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/3a93f41a46770a60c2257de20030eb12/$FILE/%D0%92%D0%B8%D1%82%D1%8F%D0%B3%20%D0%B7%20%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D1%83.doc). 13. Сімейний кодекс України : закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

14. Про охорону дитинства : закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14_

Надійшла до редакції 21.10.2015

Аврамова О. Е. Правовой статус ребёнка в жилищных правоотношениях

Определено, что правовой статус ребёнка в жилищных правоотношениях (жилищно-правовой статус) – это состояние ребенка в рамках жилищных правоотношений, который включает правосубъектность ребёнка (правоспособность, дееспособность, недееспособность, деликтоспособность); субъективные права и юридические обязанности в отношении жилья; механизм содействия в осуществлении и защите жилищных прав. Предложена классификация жилищно-правового статуса ребёнка.

Ключевые слова: ребёнок, правосубъектность, жильё, правовой статус, субъект, жилищные правоотношения.

Avramova O. Y. The legal status of a child within housing relations

The relevance of the article's theme is grounded by the fact that a child actually participates in housing legal relations; however, its status is not defined in the legislation. Herewith the jurisprudence has not found features of legal personality of a child within housing legal relations.

The objective of this article – is to identify the features of the legal status of a child within housing legal relations.

The following definitions as «a child», «housing legal relations», «legal status», «legal personality», «subject of law», «subject of legal relations» have been considered in the article. It is proved that the mentioned legal categories have certain characteristics regarding a child.

Consideration of the legal status of a child is separated within housing legal relations, under which the author of the article understands the social legal relations, regulated by the norms of housing legislation arising from the ownership, use, management of housing. Mentioned triad of powers does not provide disposal as housing disposal belongs to the civil legal relations and does not need to implement an integrated approach, as it is required by the competences of housing legal relations.

It is suggested to consider the legal status of a child within housing legal relations (housing and legal status) as a state of a child within housing legal relations, which includes legal personality of a child (capacity, legal capability, pro-legal capability, delictual dispositive capacity); subjective rights and legal responsibilities concerning housing; the mechanism of assistance in the implementation and protection of housing rights. This status is divided into: the legal status of a child – the owner of housing; status of a child – family member of the owner of housing; status of a child as a family member of the tenant; the legal status of a child who has lost parental care.

Keywords: a child, legal personality, housing, legal status, subject, housing legal relations.

